

האבן של סזיפוס ב, זכרון דברים

יעקב שבתאי פרש יריעה רחבה של אירועים ופרשנות-חיים של שלושה דורות בחוך רומן, שמהבחינה המתימטית הוא מוכיח את ז'אנר הסאגה המשפחתית. ההוקף הרביעימדי ברומן, "זכרון דברים" אינו מיוצג בספר מתוך רציפות לינארית, שבה כל אירוע הוא תולדה של אירוע שקדם לו. הרומן זורם בתנועה ספיראלית, המומנת בעת-יבועה-אחת את קורותיהם של גיבורים בני דורות שונים. הדחיסות הסיפורית וגודש האירועים מקשים על הקרא למצוא תימה סדורה ולעקוב אחר מבנה סדור של ההתרחשויות; עם זאת, קיימת חחושה ברורה של חפיסת יסוד המוני חת בבסיס היצירה וממנה נובעים כל שפעת המעיינות, היוצרים את השיטפון הספרותי, וממנה נמשיכים כל החושים האורגים את הוייקמה הסיפורית. תפיסת יסוד זו מובלעת בבסיס התנהגותיותן של הדמויות, וזן משום שרוב הגיבורים נעודו לכליון רוחני ופיסי, והן משום שאין הם מודעים לתרומתן לפורענות הניתנת עליהם. ככל שינסו להיחלץ מן הביצה הטובענית של אי-הודאות של מעשיהם הם ישקעו בה עמוק יותר, מפני שהם דבקים ברעיונות, המרחיקים אותם מהנחיצות הראשונה של האדם לעמוד בוכה עצמו ולבחון את הכוחות האיראציונליים המציפים אותו.

של ערך עצמי בעצם מחאתו של המורד על כבילת חרותו. תחושת החרות מעוררת בו את הכורח לעמוד נוכח עצמו ולהכיר ביתר שאת את הווית הקיום היעצמי. המרד באבסורד הוא מאבקו של האדם להשגת החודעה, אלא שמרד זה כמה שלבים בו. הדמויות היסטוריות והספרותיות שמביא קאמי בספרו, האדם המורד עברו התנסויות קשות כדי לזכות בחרות, אולם לא זכו לה. זאת משום שבמרד שלהם יש עדיין כוחות איראציונליים, ולא היה בכוחם להגיע להתפחות המובילה להכרה. רק סזיפוס הצליח להגיע לשלב האחרון של המרד. הוא זכה להארה בשיא סבלו, "שקפה שהוא כספיד את האבן אל פניו, והן בעצמן אבן". (מיתוס, עמ' 129).

גורלו של סזיפוס היה לאבן שואבת של נצחון זה אדם על האבסורד. הנצחון שלו הוא בעצם ההשלמה להיות, מוכן לכל'. זוהי שעת התודעה המביסה את ה"איראציונליות מעלה אותו לדרגה אנושית גבוהה. "סזיפוס, הפורלסר של האלים, אינאנימו ומרד, מסיר את כל ההיקף של מצבו העלוב. כמצב זה הוא הוגה בשעת הירידה. צלילות-הדעת, שנוקדה להיות קניויה, משלימה בעת-יבועה-אחת את נצחונה. אין לך גורל שאי-אפשר להתכנר עליו על-ידי הכוח". (מיתוס, עמ' 129).

*

בחינתה של התודעה ברומן, זכרון דברים מוצגת מתוך ראיית-העולם של הגיבורים השונים. רוב הדמויות מהלכות להן בחוך צולם מעורפל, בחוך אירוד-אות של מה שמתרחש סביבם ומה שמתרחש בחוך נפשם. תחושת הפירוד מן הסובב אותם מבכירה את אבסורדיות הקיום של הוויתם והם נסוגים אל עולם חסרי-משמעות ומנוכר.

בין אלה החיים בחוך עולם כנוכר מעלה יעקב שבתאי את דמותו של גולדמן, שכל מעייניו נתונים לנער מעלה גולדמן מוקיע את דרך תיהם של הרוני. הוא יוצר חיץ בינו לבין עולמם ונסתף אחר רעיונות חדשים. הוא שואף למה שאלבר קאמי מגדיר כ"סוד המרד הרומנטי": "אם רוצו ליהי כלי הי הוא, קלוי לי התמכר להתלהבות האיומה של פעילה קצרה ומכלה. לאהוב מה שלא תוכה לראות פעמיים, הרי זה לאהוב כשלהבת ובזקקה ולרדת תהומה אהר-כך". (האדם המורד, עמ' 44).

חייו של גולדמן הם חוס משוך של שממון וחוסר-מעש, המלווים בערגה לסערת רגשות, שתעקור אותו מן המונטוניות של אותם חיים. "והוא היה מכין שהה התרחשות הוואת תלבש אפילו פנים של אסון, אם כי הוא קיווה שזאת תהיה אהבה גדולה פאסאליה". (זכרון דברים, עמ' 190).

התפיסה הרומנטית של גולדמן מקנה לו זכות קיום גבוהה מו של אלה, החיים בחוך עולם מנוכר בלי שיתנו דעתם על הדרך להכיס את הוורת המקיפה אותם, עם זאת, הכמיהה אל הכלתי ניתן להגשמה מרחיקה אותו ממימושה של ההכרה. גולדמן הגיע רק לשלב המרד הטרומ-הכרתי. הוא לא זכה לצאת מאוחו שלב של המרד, המחייב את המורד לנתק מעל עצמו את מוסרות העבר כדי לזכות בקיום משולל כוזב. עיקר עניינו של המאמר מתמקד סביב אישיותו של הודד לזאר, אשר הצליח להגשים בגופו ובנפשו משאת-יגשם שגולדמן חלם. עליה ולא הצליח להגשימה.

שני האנשים הללו מבחירים על-פי השקפת עולמם מהי לפי דעתם, ההתפרדות. הודד לזאר, זה הניתן

מאת שושנה זאבי

של אידיאות גדולות. הוא היה רוצה להבין כיצד משתלט הכאוס על העולם, או מדוע נוהגים אנשים בשרירותיות-לב או בעריצות המחוללת הרס. הוא חותר לפענח את החידה הקרוייה אדם ומעלליו. השינוי שחל בהשקפת-עולמו מעלה אותו לדרגה האנושית הגבוהה ביותר מכל הגיבורים. השינוי מקנה לו את השלמות הרוחנית.

דרך החתחתים והמבוכים שאותה חווה, אינה מיעררת את האיוון המצק של אישיותו. הוא היחיד מכל הגיבורים שאינו מרקיע לשחקים בהויות רומנטיות, ועם זאת, אין הוא שוקע בארציות ובגשמיות יומיומית חסרת רוח-חיים. הוא שומר על תחושת המציאות נוסח דדלוס המית, שידע לעוף עד לאותו מרחק, שהשמש לא תמיס את השעורה. העימות בין הודד לזאר ובין גולדמן מחדד את תחושת המבוכה השוררת ברומן. גולדמן מצוי בתהייה מתמדת וב"חיפוש אחר מנחה למצוקתו הרוחנית. אלבר קאמי נתן ביטוי למבוכה זו שהיא מנת חלקו של האדם המודרני. "הצעד הראשון של הרוח הוא להבחין בין האמת ובין הכוזב. והנה, כשמחשבה הושבת על עצמה היא מנלה פתיורה. כל מאמץ להיות משכנע בעניין זה הוא מאמץ שואא". (מיתוס, עמ' 25). צעד זה נעשה על-ידי הודד לזאר, ואילו גולדמן חסר את ה"אייה המפוכחת המגשרת בין שתי הודאיות — בין התיאבון למחלס ולאחרות לבין חוסר האפשרות ל"צמצם את הקולם לעקרון אחד, ואציונאלי ובמקבל על הדעת". (מיתוס, עמ' 57). הראייה המפוכחת של הודד לזאר מסייעת בידו לממש את החרות ואילו גולדמן בשאיפתו למחלס מונטר על החיים ומתאכזר. אולי בכך הגשים את מה שהסביר לרוד לזאר, "שההתאבדות היא המצוי המלא והשלם ביותר של חופש הכחידה שהחיים מציעים, שהוא גם החופש לוותר על החיים עצמם". ואילו הודד לזאר מסכם את השקפתו ההפוכה מו של גולדמן והוא טוען כי, "אין בדעתו להתאכזר, הוא לא חש כל צורך בכך או כוונה, אפילו לא עקרוני, הוא גם לא רואה שום צורך לפרוץ את גדר החיים ולממש את החירות עד תומה בכך שישתחרר משלטון המוות בכוח המוות". (זכרון דברים, עמ' 151, 152).

*

הודד לזאר הוא האנטי-תיזה של גולדמן. באותה מידה הוא גם האנטי-תיזה של דמות אחרת ברומן — מאנפרד, מאנפרד הוא דמות: צדדית ברומן. הוא אהוב ליבה של אמו של גולדמן, שלא הצליח להגשים את אהבתו אליה כשם שלא הצליח להדביר את הכוחות האיראציונליים. גם הוא כמו הודד לזאר עבר גילגולי דרך קשים, אלא שהוא לא מרד ולא זכה להכרה. מאנפרד ניתן ביכולת אינטלקטואלית רבה. הוא מגייס אותה כדי לבחון תופעות סרוף המשתררות באדם. הוא אינו נעורר בה כדי לבחון את עצמו על מנת לזכות במחשבה בהירה. הוא ניתפש לדין אציונלי בדמונולוגיה של ימי-הביניים. ".....והמשיך בהתמחותו בהיסטוריה ובספרות של ימי-הביניים, ובחוד בהיסטוריה ובספרות של הבנטיה, והשתקע בחקר הדמונולוגיה הנוצרית — התשתחות מושג הטטן ובלגולי דמותו, התמורות ביחס שבין האלהים לבין השטן ומשמעות הדבר במכלול ההשקפה נוצרית, הי שרים ותפקידיה השונים". (זכרון דברים, עמ' 51).

העיסוק האקדמי בנושא של רוח-עושים עומד בסתירה מוחלטת לאופי מחשבתו. בעצם טיבו היה מתנשא וקצרי-רוח לתולשותיהם של בני-אדם. ההגיון היקר והגוקב הרחיק אותו מחברתם של בני-אדם רגילים. היה אפשר לצפות ממנו לחדירה עמוקה אל צלילות הדעת. אלא שמאנפרד אינו ניתן בכוח האנושי שלו

יעקב שבתאי

זכה הודד לזאר. התשיבה הנוקבת שלו לא רק שאינה תורמת לו להבנת עצמו כדי לזכות בחירות-הרוח כי אם מבכירה את הסטייה מן העיקר, ודוקא בכוח הי-ראציו. "הוא הכניע את כל רצונותיו, ריגשותיו וכשי רצונותיו, לכאורה גם את גאוותו, והעמיד אותם לשירות ההגיון, שהיה נוקב כל-כך וחפרי-שורות עד שלפעי מים עורר הרדה, אליה התלוותה הרגשה שמעבר לי-הגיון הנחרץ הזה, שחתה בעקביות לשלילה כל מה שאנושי — פחד, אהבה, סנטימנטים, חמלה — ובסופו של דבר לשלילה עצמו". (זכרון דברים, עמ' 50).

בניגוד למאנפרד עמד הודד לזאר נוכח מראות החיים, שאיימו על שפיותו, והוא לא נכנע בשל כוחה של ההכרה. מאנפרד, הבחירה נתונה בידו ליעד את הגיונו למען קיום אנושי גאצל והוא שוקע בחוך העירפול הפנימי, המעיב על צלילות-הדעת עד לידי שלילה העצמי.

*

הופעתו של הודד איננה בולטת ברומן ברובד הי-סיפורי. הוא מופיע רק באמצע הזרמן לאחר מות האב, שנידה אותו כל חייו. הכיכורים שהוא עורך בביתו של גולדמן מאירים את הניגודים האדיאיים בין השניים כשהמספר מתויר אותנו מספר שנים אחר-גית ומספר לנו על עברו של הודד. חייו הסוערים עומדים בניגוד לאי-המעש של גולדמן. השיחות בין השניים חושפות את גישתם ההפוכה של השניים אל עצמם ואל זולתם. אישיותו ודרך מחשבתו של הודד לזאר הם התשובה היחידה ברומן לתבוסתנות של דור אובד. כל הגיבורים האחרים מסתובבים במעגלי יות ממלכות סביב בעיותיהם ואינם פורצים את טב-עת הזנק. הודד לזאר פורץ את מעגל הקסמים המיעבד את חרותו. הוא מחפש מענה ומשמעות בקרב אנשים, שמה שמייחד את רובם הוא חוסר המשמעות, הייאוש והחשיבה המעורפלת. עיקר נצחונו של הודד הוא בהכרת האבסורד כנקודת מוצא להבנת הקיום של האדם, שהוא חוט מחוץ בין הייאוש-מן-החיים לבין אהבת-החיים.

(מבוסס על עבודת-גמר הנכתבת בהדרגתו של פרופ' ראובן צור).